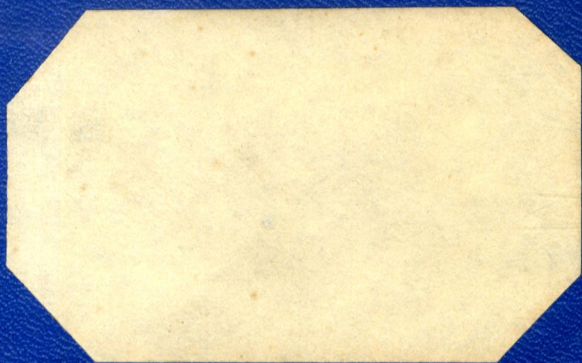

OV I SVLT.
KNIHOVNIČKA
© MLADÉŽE ©

VAN FRANKO: POVÍDKY.

06 50690

IVAN FRANKO : POVÍDKY.

Přeložil
V. CHARVÁT.

V PRAZE 1913.

NÁKLADEM ÚSTŘEDNÍHO DĚLNICKÉHO KNIHKUPECTVÍ
A NAKLADATELSTVÍ (ANT. SVĚCENÝ) V PRAZE, TISKEM
KNIHTISKÁRNY PRÁVA LIDU (J. SKALÁK A SPOL.) V PRAZE

ДЛЯ КОЛЛЕКЦИОННОГО
ИЛИ НАУЧНОГО
ИСПОЛЗОВАНИЯ

506ф

ЛВІВСЬКА БІБЛІОТЕКА
АН УРСР
№ II- 34 302

161

TV

P-88-

IVAN FRANKO.

Letošního roku oslavuje bratrský ukrajinský národ 40letou činnost svého velikého spisovatele, učenice a národního buditele — Ivana Franka. S láskou a úctou vzpomíná na jeho dílo a život, plný utrpení a hořkostí. Vždyť tolik bylo mu zakusíti, než uskutečnil všechny své tužby a snahy, věnované svému národu.

Těžký byl život Ivana Franka. Narozen roku 1856 v podhorské haličské vesničce Jasenyci, nejútlejší mládí prožil v otcově kovárně. V kovárně poprvé setkal se s lidským životem. Tam naslouchal vypravováním příchozích o světě, poznával hoře a bolesti prostého lidu. A v duši malého ru-

sovlasého hošíka, jenž bos, v košilce sedával v koutku u ohniště, na vždy utkvěl v mysli obraz ztemnělé, začazené kovárny, v níž bylo tak útulno, mile a veselo. »Na dně mých vzpomínek« — píše Ivan Franko — »dosud plane onen malý, ale mocný oheň... To je oheň v kovárně mého otce. A zdá se mi, že jsem si jako dítě vzal zásobu tohoto ohně na dalekou cestu života. A oheň neuhasl dosud.« V šestém roce byl poslán malý Ivan do školy v sousední vsi ke špatným učitelům. Jaké byly počátky jeho školního učení, líčí sám v povídce »Hryc ve škole« a »Tužka«. Ve škole učil se polsky, ukrajinsky a německy. Po dvou letech dal ho otec do německé školy v městě Drohobyči, v níž vyučovali církevní učitelé. Překonal všechny obtíže a na konci roku byl prvním ve třídě. Od té doby byl vždy mezi předními žáky, vynikaje zvláště výbornou pamětí. Dějepis, který učitel celou hodinu vyprávěl, mohl opakovati spolužákům doslovně. Městský život působil trapně na venkovského hochu. V jeho duši šuměl vesele les, zjevoval se obraz čisté hor-

ské přírody, s tvrdými tvářemi vesničanů, dobrých a přímých. Poznenáhlu přivykl městu. Bydlil u příbuzného truhláře, v dílně trávil celý volný čas, naslouchaje rozmlouvám, písním a vypravováním dělníkův a spával v nových skříních nebo rakvích. Na prázdniny vracel se do své rodné vísky a s radostí pásł dobytek a pomáhal při polních pracích.

Tak uplynuly tři roky. Malý Ivan ukončil německou školu a dán byl do gymnasia. Před tím zemřel jeho otec a matka za nedlouho vdala se po druhé. V gymnasiu opakovalo se totéž, co v městské škole. Nikdo ho neznal, učitelé i žáci se mu vysmívali a celý první rok proseděl v »oslovské lavici«. Brzy však vynikl nad ostatní a po celá gymnasijní studia byl pak mezi prvními. Míjela leta v nepříznivém ovzduší gymnasijní budovy, bledly v paměti mladého Franka obrazy nádherné přírody venkovské, klíčila a rostla však láska k lidu. Mocná touha pracovati pro zanedbaný, temný lid uchvátila jeho ušlechtilou bytost. Otevřely se mu takové nedozírné, široké a světlé

obzory nové a vábné práce, že rozhodl věnovati všechny své síly lidu. Již v nižších třídách sbíral a zaznamenával národní písně, které se řadí k nejkrásnějším a nejhudebnějším národním písním světovým vůbec. Od šesté třídy, když zemřela mu matka, zřizoval si vlastní knihovnu. Psal spolužákům úkoly, i šest denně, a za odměnu žádal knížku. V té době začal již psáti verše a povídky.

Ukončiv gymnasijsní studia, odebral se Franko do Lvova. Zde vstoupil na universitu, hodlaje býti profesorem. V té době na národní hnutí ukrajinské mládeže působil veliký učenec, dějepisec a politik, Mychajlo Drahomaniv, jenž vybízel mládež, aby sloužila a pracovala pro lid. Franko nadšeně přijímal jeho výzvy. Ve svých básních a povídkách budil u čtenářů příchýlnost k prostému lidu a vyzýval vzdělanější, aby se utlačovaných upřímně ujali a pomohli jim z duševní i hmotné bídy. Za svoji činnost ve prospěch lidu byl r. 1877 zatčen a odsouzen do vězení. V žaláři uvězněn byl spolu se zločinci a tuláky, jichž v jedné komůrce bylo až 18. Několik týdnů pro-

seděl v komůrce s malým okénkem, v níž bylo umístěno 12 lidí. Pro nedostatek místa 8 ze spoluvězňů spalo na lavicích a 4 pod lavicemi. Spoluvězňové ustoupili Frankovi místo naproti dveřím pod oknem, které bylo stále otevřené, neboť v komůrce vládlo nesnesitelné dusno. Stávalo se, že Franko probudil se ráno pokrytý sněhem, navutým v noci do komůrky.

Mnoho zakusil Franko ve vězení. Mnoho prožil a promyslel o své minulé i budoucí práci. Ale nezměrně horší stihlo ho po propuštění na svobodu. Jeho jméno bylo postrachem tehdejších »lepších« kruhů, všichni ho přezírali a na konec byl Franko vyloučen ze spolku »Osvěta« a »Beseda«. Stal se prokletým, nenáviděným člověkem, jemuž nebylo místa mezi »čestnými«. Zbývaly dvě cesty. Buď káti se ze svých hříchů a prositi »čestné« a »pořádné« za milost, anebo nésti dále svůj kříž, bojovati za pravdu. Franko poznal pravdu. A pozná-li člověk jednou pravdu, nikdy již od ní neustoupí, než tehdy, kdyby se chtěl náhle změnit v podobné »čestné« lidi, kteří

tak pronásledovali nešťastného Franka. Vnitřní klid, síla a jasnost přesvědčení, čisté svědomí a věčný, neustálý boj proti zatemnělosti, lži a přetvářce — provázely mladého muže na této nové, drsné cestě za pravdou. V této době napsal jednu z nejkrásnějších svých povídek »Boa Constrictor« ze života boryslavských dělníků petrolejových dolů a celou řadu básní. Počátkem r. 1880 byl po druhé zatčen. Po třech měsících byl propuštěn a postrkem, pěšky poslán do rodné obce. Strážníci úmyslně zacházeli s ním hrubě a bezohledně, aby ukázali, že třeba má ukončenou universitu, pánem není a musí se podrobiti jejich moci. Do Drohobyče přišel již v silné horečce. Avšak ještě téhož dne poslán byl dále. Na cestě stihl ho liják a promočil do nitky. V zimnici prožil týden doma a bez peněz odebral se do Kolomyje. V Kolomyji složil svou nádhernou povídku »Na dně«, v níž vylíčil všechny své dojmy, které zažil ve vězení. Povídku poslal do Lvova a sám se třemi krejcary, které náhodou našel na břehu řeky Prutu, prožil tři dni, zápase se smrtí hladem

a nemocí. Byly to nejohroznější chvíle v životě Ivana Franka.

Za těchto těžkých okolností byl nucen přerušit universitní studia. Jeho spisovatelská sláva povídkou »Na dně« značně vzrostla, avšak osudem byl stále krutě pronásledován. V létě r. 1889 byl znovu zatčen, a 10 týdnů vězněn bez vřelíké viny. Ve vězení napsal řadu básní a povídku »K světlu«. Universitní studia ukončil teprve r. 1894 ve Vídni, kde byl na tamější universitě prohlášen za doktora filosofie. Jeho přáním bylo přednášet na lvovské universitě, avšak byl odmítnut, ač vyhověl všem požadavkům s výborným prospěchem. »Má špatnou minulost, je socialistou« — říkalo se o něm. Pro svou přímou, pevnou povahu byl pronásledován nejen úřady, ale i vlastní lidé ztrpčovali mu život. Pouze mládež vážila si Franka a jeho velikého díla pro národ. A spisovatel sám poznamenává o sobě: »Jako syn sedlákův, vychovaný na tvrdém selském chlebě, pocítil jsem v sobě povinnost věnovat práci celého svého života prostému lidu. Vychován v

tvrdé škole, od malička určil jsem si dva úkoly. První byl vlastní pocit této povinnosti a druhý — potřeba neustálé práce. Od malička jsem víděl, že náš sedlák nic nezíská bez práce; později jsem poznal, že také nám všem, jako národu, ničeho se nedostane zdarma, že nelze se nám nadíti od někoho lásky.«

Celou svou činností snažil se Franko býti člověkem. Miloval stejně všechny vrstvy svého národa a výrazem jeho touhy po osvětě, svobodě a širokému pokroku mezi těžce pracujícím lidem — jsou jeho povídky a básně. Se svými neobyčejnými schopnostmi snadno mohl si zajistiti vysoké úřední postavení a »zabezpečiti« se na celý život. Avšak Franko pochopil, že se nevzdělával a neučil pro nějaký úřad. Zvolil si trnitou cestu životní, která byla ještě příkřejší a drsnější, když vlastní lidé, nechápající jeho práce, útočili na něho a vyhýbali se mu jako nebezpečnému člověku. Snášel životní příkoří s pevným vědomím, že takový je osud všech lidí, kteří celý svůj život a práci věnovali lepší bu-

doucnosti chudého, utlačovaného lidu. Sám těžce zápasil o život a vlastním příkladem vyzýval všechny k boji a práci.

Teprve v posledních letech uznána byla všemi jeho obrovská práce, i jako spisovatele, tak i učence a národního buditele. V přítomné době připoután je Ivan Franko těžkou chorobou k lůžku. Málo dobrého poznal v životě. Ale svou prací pro ukrajinský národ získal svému jménu světové slávy, stal se jedním z nejvýznačnějších velikánů, které zrodil ukrajinský národ.

V Praze, 18. května 1913.

V. Charvát.

HRYC VE ŠKOLE.

Husy docela nic o tom nevěděly. Ještě téhož rána, kdy tatínkovi napadlo odvésti Hryca do školy, nevěděly husy o tomto záměru. Tím méně věděl o něm sám Hryc. Jako vždy vstal časně, posnídal, trochu poplakal, podrábľal se, vzal prut a poskakuje si, vyhnal husy z chlěva na pastviště. Starý bílý houser, jako vždy, vypíal k němu svou nevelikou hlavu s červenýma očima a s červeným širokým zobákem, zasyčel ostře a pak štěbetaje o čemsi s husami, vykročil ku předu. Stará zavalitá husa, jako vždy, nechtěla jíti v řadě, kolébala se za mostem a příkopem, a proto ji Hryc švihl prutem a nazval »darebou« — tak obvykle nazýval vše, co se nepodrobilo jeho veliké moci na pastvišti. Bylo samozřejmo, že ani bílý houser, ani zavalitá husa a vůbec nikdo z celého hejna — jež se sklá-

dalo z dvacetipětí členů — ani jediný člen nevěděl, že jejich vládce bude poslán na jiné, velmi málo čestné místo.

Když tedy tak náhle a neočekávaně přišla nová zpráva, když sám tatínek vraceje se s pole zavolał Hryca domů a odevzdal ho do rukou matky, aby ho umyla, učesala a oblékla jak se sluší a patří, když tedy tatínek vzal ho s sebou a neříkaje ani slova, vedl ulekaného Hryca za humna dolů, a když husy spatřily svého nedávného vůdce docela ve změněné tvářnosti — v nových střevících, v novém plstěném kloboučku a opásaného červeným řemenem — nastal mezi nimi náhlý a hlučný křik údivu. Bílý houser přiběhl k Hrycovi s vypíatým krkem, jakoby si přál dobře si prohlédnouti svého pána; zavalitá husa rovněž vypíala krk a dlouho nemohla pronést ani slova z neočekávaného rozčilení, až konečně rychle zakoktala: »Kam-kam-kam?«

»Hloupá huso!« — odpověděl hrdě Hryc a odvrátil se jakoby chtěl říci: »Ehe, počkej jen, nejsem již takovým, abych ti odpovídal na tvé husí otázky!« — A zatím snad proto neodpověděl, že sám nevěděl, co říci.

Šli na horní konec vesnice. Tatínek nic a Hryc nic. Konečně přišli před velikou starou budovu

pod slaměnou střechou, z níž trčel komín. Do této budovy chodilo mnoho takových hochů jako Hryc, anebo ještě větších. Za budovou v zahradě procházel se pán v kamizole.

»Hryci!« — pravil otec.

»A?« — pravil Hryc.

»Vidíš tuto chalupu?«

»Vidím.«

»Pamatuj si — to je škola.«

»Ehe,« odpověděl Hryc.

»Zde se budeš učit.«

»Ehe,« odpověděl Hryc.

»Buď hodný, nedováděj, pana učitele poslouchej. Jdu tě zapsat.«

»Ehe,« pravil Hryc, jakoby ničemu nerozuměl, co říkal tatínek.

»A ty jdi s těmito hochy. Vezměte ho, hoši, s sebou!«

»Pojď!« pravili hoši a vzali Hryca s sebou, zatím co tatínek šel do zahrady, aby se domluvil s učitelem.

II.

Vstoupili do chodby, v níž bylo úplné temno a strašně páchlo loňským prohnilým zelím.

»Vidíš — tam?« — pravil Hrycovi jakýsi hoch, ukazuje do temného koutka.

»Vidím,« odpověděl rozechvěně Hryc, ačkoliv docela nic neviděl.

»Tam je jáma,« pravil hoch.

»Jáma!« opakoval Hryc.

»Když nebudeš hodný, učitel posadí tě do této jámy a tam prosedíš celou noc.«

»Já nescí!« zvolal Hryc.

Zatím druhý hoch zašeptal cosi prvnímu chlapci, oba se zasmáli a pak první nahmatav školní dveře, pravil Hrycovi:

»Zaklepej na dveře! Rychle!«

»Nač?« tázal se Hryc.

»Musíš! Tak se sluší, když někdo po prvé jde do školy.«

Ve škole byl hluk jako v úlu, jakmile však Hryc zaklepal pěstmi na dveře, zavládlo ticho. Hoši pomalu otevřeli dveře a vstrčili Hryca do prostřed třídy. V okamžiku zasvištěly dobré březové pruty po jeho zádech. Hryc se velmi polekal a zavřeštěl.

»Tiše, hlupáku!« volali naň jeho průvodčí, kteří způsobili Hrycovi toto překvapení.

»Och, och, och!« vřeštěl Hryc. Hoši se pole-

kalí, aby učitel neslyšel pláč a jali se Hryca upokojovati.

»Tiše, hlupáčku, tak se sluší a patří! Kdo klepá na dveře, tomu se zaklepá po zádech. Ty's o tom nevěděl?«

»Ne-e-vě-ě-děl!« odpověděl Hryc vzdychaje.

»Proč jsi nevěděl?«

»Já sem po první ve stole.«

»Po první! a!« zvolali hoši, jakoby se divili, jak je možno býti ve škole po prvé.

»O, to tě musíme pohostit,« zvolal jakýsi hoch, přiskočil k tabuli, vzal ze skřínky pěkný kousek křídý a podal jej Hrycovi.

»Na, hloupý, jez, ale rychle!«

Všichni mlčeli a trpělivě patřili na Hryca, jenž obracel křídu v rukou a pak zvolna vložil ji do úst.

»Jez, hlupáku, ale rychle!« napomínali hoši, dusíce se smíchem.

Hryc rozchrupal křídu a násilně ji snědl. Rozlehl se takový smích, až okna zařinčela.

»Proč se smějete?« udiveně se tázal Hryc.

»Nic, nic. Snad chceš ještě?«

»Ne, nescí. A co je to?«

»Ty nevíš? Ten je hloupý! To je takový »jeruzalém«, velmi dobrý.«

»Není moc dobrý!« pravil Hryc.

»Ještě jsi jej rádně neochutnal. Každý to musí jísti, kdo po první přijde do školy.«

V té chvíli vešel učitel. Všichni hoši jak splašená hříbátka naskákali do lavic, jenom Hryc stál se slzami v očích, máje ústa zabílená křídou. Učitel přísně se přiblížil k němu.

»Jak se jmenuješ?« vykřikl.

»Hlyc.«

»Čí Hryc? ... Aha, ty jsi nový. Proč neseďíš v lavici? Proč pláčeš? Čím se's zabítil? Co?«

»Já jsem jedl jeruzalém ...«

»Co? Jaký jeruzalem? vyptával se učitel. Hoši opět dusili se smíchem.

»Chlapci mi ho dali.«

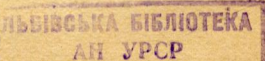
»Kteří chlapci?«

Hryc rozhlédl se třídou, ale nikoho nepoznal.

»Nu, nu! Jdi, sedni si a uč se dobře, a jeruzalem již nejez, sice budeš bit.«

III.

Začalo vyučování. Učitel cosi mluvil, ukazoval jakési tabulky, na nichž byly namalovány jakési háčky a sloupečky; hoši občas cosi volali, když učitel ukazoval nějakou novou tabulku, ale Hryc

ničemu nerozuměl. Ani si příliš nevšímal učitele; a velice směšní zdáli se mu hoši, kteří seděli vedle něho.

Jeden dloubal prstem v nosu, druhý snažil se zašimrati tenkým stéblem Hryca do ucha, třetí dlouho velmi pilně pracoval, vytahuje ze svého starého kabátu nitky a celé praménky tkaniva; před ním na spodní desce škamny ležela již celá hromádka a hoch stále vyťahoval a trhal nitky s úporným úsilím.

»Nač to vytahuješ?« tázal se Hryc.

»Sním je doma s polévkou,« odpověděl šeptem hoch a Hryc dlouho přemýšlel o tom, zda ho hoch neoklamal.

»Ale ty, nešťastný Hryce, nejsi docela nic pozorný!« zvolal naň učitel a tak mu zakroutil ucho, že Hrycovi bezděčně vytryskly slzy z očí a Hryc se tak polekal, že dlouho nejen nemohl býti pozorný, nýbrž ani o sobě nevěděl. Když se konečně vzpamatoval, spolužáci četli již slabiky na tabulkách, které učitel rozkládal a skládal. Neúnavně po stokráte zpěvně opakovali: »a-ba-ba ha-la-ma-ha.« Hrycovi velmi se to zalíbilo i jal se tedy svým písklavým hlasem křičeti: »a baba halamaha«. Učitel hodlal již uznati Hryca za velmi pilného a nadaného hochu a

chtěje se o tom ještě přesvědčiti přestavil písma. Neočekávaně ukázal žákům slabiky »baba«, ale Hryc nedívaje se na ně, nýbrž jen na učitele, tenkým zpěvavým hlasem zvolal: »halamaha«. Všichni se zasmáli nevyjímaje ani učitele, jenom Hryc udiveně se ohlédl a znovu hlasitě pravil svému sousedovi: »Proč pak nekšičíš halamaha?« — Teprve tehdy se chudáček vzpamatoval, když učitel švihl ho rákoskou po zádech. — —

»Nu, co tě tam ve škole naučili?« ptal se tatínek, když se Hryc v poledne vrátil domů.

»Učili sme se »a baba halamaha« odpověděl Hryc.

»A uměl jsi?« ptal se otec, nechápaje, jaké je to podivné učení.

»Taky sem uměl,« odpověděl Hryc.

»Nu, tak buď hodný,« pobízel ho otec. »Až se zde vyučíš, půjdeš do města do větší školy a pak se staneš popem*). Ženo, dej mu jíst.«

»Ehe,« odpověděl Hryc.

IV.

Uplynul právě rok od onoho významného dne. Veliké naděje tatínkovy v Hrycovu budoucnost

*) Knězem.

dávno se rozplynuly. Učitel přímo mu řekl, že Hryc je »zabedněný hoch«, že lépe učiní, vezme-li ho domů, aby pásł husy. A opravdu po roce učení vracel se Hryc domů právě tak moudrý, jako byl před rokem. »A baba halamaha« naučil se důkladně z paměti a nejednou z jara vylétlo z jeho úst toto podivné slovo, které bylo na prahu veškeré moudrosti; avšak přestoupiti tento práh nebylo Hrycovi souzeno. Dále za toto slovo nepokročil Hryc v učení. Písmena jaksi mísila se před jeho očima a nikdy nemohl rozoznati — které je **p** a které je **b**, které je **l** a které **h**. O čtení netřeba ani mluvit. Byla-li příčinou jeho nechápavost, nebo špatné vyučování učitelovo — není známo; jisto je, že kromě Hryca podobných »zabedněnců« bylo mezi školáky 18 ze třiceti, a všichni za doby školního roku těšili se stejnou, radostnou nadějí, jak to bude krásné, až budou zbaveni denních výprasků, pohlavků, štulců a záhlavků a až se zase objeví v plném lesku své moci na pastvišti.

Hryc nejvíce a nejčastěji o tom přemýšlel. Prokletý slabikář, který v době celoroční úmorné práce na učených otázkách poškrábal a potřhal téměř na řezanku, prokleté »a baba halamaha« a prokleté učitelské »příspěvky« a po-

bídky k učení tak se mu znechutily, že zhubeněl a pobledl a chodil stále jako náměsíční. Konečně se bůh smíloval a poslal měsíc červenec, smíloval se také tatínek a pravil jednou z rána:

»Hryce!«

»A?!« pravil Hryc.

»Od dneška nepůjdeš již do školy.«

»Ehe!« pravil Hryc.

»Zuj střevíce, dej sem klobouk a řemen, schovám je na neděli; opásej se lýkem, vezmi čepici na hlavu a vyžeň husy na pastvu.«

»Ehe!« pravil radostně Hryc.

V.

Husy, obyčejné hloupé husy ani tentokráte nevěděly o radostné novině, která je čekala. Po celý rok pásł je sousedův chlapec Lučka, jenž na pastvišti kopal důlky, hnětl koláče z hlíny a posypával se prachem. O husy docela nedbal, zůstavil je svému osudu. Nejednou zaběhly do polí a tehdy bylo jim vytrpěti hojně prokletí, dokonce i bití. A kromě toho neštěstí několikrát za tu dobu zlověstným křídlem přeletělo nad hejnem. Pět mladých houserů a deset husí prodala hospodyně do města; těžce loučily se ostat-

ní s nimi. Starou popelavou husu zabil holí sou-
sed za škodu, kterou mu způsobila a v barbarské
ukrutnosti přivázal bezduchou za nohu k téže
holi, vlácel ji tak celým pastvištěm a pak hodil
ji hospodáři za plot. A jednoho mladého hou-
sera, krásu a naději hejna, zadával jestřáb, když
se odkolébal od svého hejna. Ač tyto ztráty
byly těžké a nenahraditelné, přece hejno tohoto
roku bylo větší než loňského. Díky bílému hou-
serovi a zavalité huse a ještě dvěma, třem jejím
mladým dcerám, hejno tohoto roku převyšovalo
40 kusů.

Když objevil se mezi nimi Hryc s prutem, od-
znakem své náměstnické moci, ihned všechny
zraky se na něho obrátily a bylo jen slyšení je-
diný nepatrný sykot údivu. Ale ani bílý houser,
ani zavalitá husa nezapomněli na svého někdej-
šího dobrého pastýře a brzy si ho připamatovali.
S hlasitými výkřiky radosti a máváním křídel
přiběhly k němu.

»Kde-kde-kde-kde?« štěbetala zavalitá husa.

»Ale, ve škole jsem byl,« odpověděl hrdě Hryc.

»Ov! Ov! Ov!« divil se bílý houser.

»Nevěříš, hloupý?« vzkřikl naň Hryc a švihl
ho prutem.

»A co-co-co? A co-co-co« štěbetaly ostatní

husy, obklíčivše Hryca.

»To jako, co jsem se naučil?« vysvětloval si jejich otázku Hryc.

»Co-co-co-co?« štěbetaly husy.

»A baba halamaha!« odpověděl Hryc.

Nový sykot údivu, jakoby ani jedna z oněch 40 husích hlav nemohla pochopiti takové hluboké moudrosti. Hryc byl hrdý a nedosažitelný. Konečně bílý houser dosáhl slova.

»A baba halamaha! A baba halamaha!« vzkřikl svým zvonivým, kovovým hlasem, vzpřímiv se, vypíav vysoko hlavu a mávaje křídly. A pak obraceje se k Hrycovi, dodal, aby ho ještě více zahanbil:

»A všš, a všš!«

Hryc byl pokořen, zahanben. Houser v okamžiku pochopil a opakoval onu moudrost, na niž Hryc vynaložil celý rok učení.

»Proč ho nedali do školy?« pomyslíl si Hryc a hnal husy na pastvu.

R. 1883.

TUŽKA.

Prosím, abyste si nikterak nemyslili, že vypravuji výmysl anebo že název této povídky je snad řečen obrazně. Nikoli, věc se právě týká tužky, a ještě ne celé, nýbrž kousíčku, tak asi deset centimetrů dlouhého. A řekne-li někdo, že ještě kratšího, také s ním nepůjdu k rychtáři. Vím však jistě, že delší decimetru nebyl. Mohl bych to slavnostně odpřisáhnouti, jak říkají právníci, anebo jak se vyjadřují naši venkované »zaklínati se a přísahati, na čem svět stojí.« Asi decimetr dlouhý byl rek této povídky. Nemálo let uplynulo, co jsme se naposled viděli, či spíše, když já jsem jej viděl, neboť přece svým ořezaným nosíčkem nemohl mě viděti? A k tomu celého půldruhého dne ležel v mé školní brašně pod učebnicemi, docela v naprosté tmě! Abych nelhal, bude tomu jistě šestnáct let — tuším, že to

stačí, aby člověk zapomněl i na nejlepšího přítele. Ale já jsem nezapomněl na decimetrový kousíček tužky z temně červeného dřeva, šestihranný a žlutě barvený, se stříbrným vytlačeným nápisem »Mittel« na tupém konci; na druhém konci byla tužka ořezána, ani příliš ostře, ani příliš tupě, právě tak jak je třeba vesnickému školákovi.

V takovém stavu ležela jednoho zimního rána na sněhu na dvoře jasenické školy zrovna u pěšinky, kterou ráno vyšlapali školáci. Bylo to nádherné jítro. Mráz zběsile štípal; ve vzduchu poletovaly malinké sněhové vločky docela průsvitné, viditelné jen svým břílantovým třpytem, když se v nich lámal sluneční paprsek. Tužka neuvázla v zamrzlém sněhu, ale ležela na bílém povrchu. Její uhlazená žluť leskla se na slunci a stříbrná písmena »Mittel« zdaleka byla patrna. Jistě ležela, obrátivši svůj černý zaostřený nosíček k školní budově, jakoby se pokoušela ukázat každému příchozímu, že tam je její nejvhodnější místo, jakoby prosila svým stříbrným pohledem, aby byla zvednuta z tohoto bytí i krásného, přece však studeného lůžka a odnesena tam, do školy, odkud rozléhal se daleko po vsi hluk a šum žáků, očekávajících pana učitele.

Povězte mi nyní podle svého čistého svědomí, co byste učinili, kdybyste spatřili takovou tužku a ještě za podobných okolností, zcela nevhodných pro její důstojnost? Myslím, že 90 lidí ze 100, nepodezřívajíce v ní reka nejen povídky, ale ani novinářské zprávy nebo mizerného denního oznamovatele, zvedlo by ji a schovalo prostě do kapsy. Ostatních 10 ani by se pro takovou tužku neshýblo.

Přiznávám se upřímně, že jsem náležel k oněm 90, a netuše nic zlého v tužce, shýbl jsem se pro ni a nemaje žádné kapsy vložil jsem ji do kožené školní brašny, v níž byly mé učebnice. A nejobyčejnější bylo při tom, že jsem se velice zaradoval nad svým nálezem. Byl jsem chudý selský chlapec a nikdy ještě neměl jsem tužky, stále jsem musil psátí tím prokletým husím brkem, který tak strašně kapal, vrzal a skřípal pod tlakem mé ruky. A teď pojednou — našel jsem tužku! A jakou hezkou! Ovšem viděl jsem ji jen letmo, ještě jak ležela na sněhu, neboť sotva se octla v mé ruce, rychle jsem ji vhodil do brašny, jakobych se bál, že slunce, které tak jasně svítilo, vezme mi ji z mé ruky. A druhá zajímavost při celé věci byla, že mi ani nenapadlo, aby ji některý můj spolužák ztratil —

slyšíte — ani mi nenapadlo. Kde pak! Který pak školák náš ztrácí tužky! Jistě asi nějaký neznámý pán přijel k učiteli, nu, a jakýmsi podivným způsobem ztratil tuto tužku. A snad to byl žid, jemuž učitel loni prodal krávu: patrně tužka tu ležela od té doby a nikdo ji, chudinku, nespátlil. A snad v noci spadla s nebe se sněhem! Přece babička povídala, že žáby padají s nebe — proč by tedy nepadaly tužky? Tak jsem uvažoval, jda dvorem do školy. Snad je dovoleno šestiletému chlapci tak uvažovati? A není-li?! Tužka se mi velmi líbila. Vsunul jsem ruku do brašny, nahmatal jsem tužku, obracel ji hranami sem a tam, pokoušel jsem se uhádnouti její rozměry, vybavit si před očima její podobu — zkrátka, moje fantasie neustále jako motýl kolem květiny poletovala a dorážela na tužku. Násilně odháněla každou myšlenku, že by tužka mohla náležeti některému spolužákovi a že dokonce budu nucen vrátiti ji majiteli.

Ve třídě bylo již plno žáků. Někteří seděli v lavicích a učili se uložený úkol, chvílemi bázlivě pohlížejíce na dvěře, zda nejde již učitel. Jiní, smělejší chodili po třídě, bili se, sváděli potýčky mezi lavicemi, čmárali křídou podivné kresby na tabuli a právě tak rychle setřeli je namoče-

ným hadrem, kterého užívali na místě houby. Na tužku se nikdo neptal. Velice mne to těšilo a já rychle, téměř kradmo vplížil jsem se do druhé lavice a usedl na své obvyklé místo. Vyjímaje knížku na první hodinu, zaslechl jsem v brašně hluchý zvuk tužky a celý jsem se zachvěl — nevím, zda radostí či jakousi nejasnou bází.

Přišel učitel a začalo vyučování. Nic! Minula hodina, učitel vyšel, křik a hluk zavládl — ale o tužce se nikdo nezmínil. Sedím, ohlížím se vůkol a chvěji se jako zloděj nad ukradenou věcí, s bází, že již již kdosi přijde a požádá mne o tužku.

Ale nikdo o tužku nežádá. Žáci chodí a učí se, skotačí a perou se jako dříve!

Štěpán Leskiv, můj dobrý známý blíží se ke mně.

»Jistě neumíš počty, to zase dostaneš na kůži! A jak mi učitel řekne, abych ti nabil — nu, uvidíš, chudáku!«

Jaký ošklivý hoch je tento Štěpán! Ví, že počty — je moje slabá stránka a rád mne tím škádlí. Ale já vím dobře, že mluví tak jen žertem; a teď se učitele ani nebojím, neboť jsem se naučil počtům (psátí číslice do 100). A jak jsem se na-

učil! A kdo včera celý den psal prstem číslice na oknách, pokrytých hustou jinovatkou?

»Nu, nu, ty se moc staráš o mé počty,« odpověděl jsem Štěpánovi. »Hleď jen, abys sám nedostal na kůži.«

Prapodivná věc! Chtěl jsem odpovědět Štěpánovi žertem, s úsměvem, laskavě a zatím odpověděl jsem zlostně, příkře, takovým pochmurným hlasem, že jsem se sám před sebou zastyděl! Dokonce jsem cítil, jak celá má tvář zalila se krví. Štěpán stál chvíli přede mnou a mlčky patřil na mne udiveným pohledem a pak odešel, patrně zarmoucen, že mne urazil svým žertem. Měl mne tak rád, ten milý, tichý, úslušný a dobrý hoch! Proč jsem mu tak příkře odpověděl? Proč jsem ho zarmoutil? Přece jen žertoval a já neměl žádného důvodu, abych se naň hněval.

Takové myšlenky mne napadaly, když Štěpán odešel a mlčky usedl do své lavice. Byl to neveliký, rusý hoch, asi osmiletý. Jeho tatínek, chudý sedlák, sousedil s mým strycem, u něhož jsem žil a proto jsme se sprátelili a stále byli spolu. Štěpánův otec byl prý dříve bohatý, ale veliký požár a všeliká jiná neštěstí zničila jeho hospodářství. Byl to vysoký, silný člověk, za-

chmuřené tváře, stále skloněné k zemi a s hrubým ostrým hlasem. Bezděčně jsem se ho bál a měl jsem ho za krutého člověka. Malý Štěpán však celý vydařil se po matce, tiché, milé ženě, hezké, dobrodušné tváře a jasných sivých očí. Nejednou stál jsem za plotem na pastvišti a číhal jsem, až starý Leskiv vyjde z domu, abych na chvíli zaběhl k Štěpánovi. Pravda, často jsme se svářili, jako děti, ale nikdy na dlouho. Já, jsa náchylný k sváru a pračce, obyčejně první jsem přišel a prosil za odpuštění; a Štěpán, stále stejný, usmíval se tak mile, jakoby říkal: »Vidíš, dávno jsem věděl, že beze mne nevydržíš!«

Ale teď — proč jsem se teď rozhněval na Štěpána? Nikoliv, cítil jsem dobře, že jsem se vůbec naň nerozhněval! Naopak, jeho lítostivý, smutný pohled jaksi mne bolel, bodal v mých dětských prsou. Styděl jsem se čehosi, sám nevěda, čeho, a zapomněl jsem na tužku. Když pak dojmy zchladly a minuly a já spatřil před sebou brašnu, v níž mé nervy jakoby z daleka cítily dotek tužky, znovu moje fantasie vrátila se k ní a za chvíli zapomněl jsem úplně na Štěpána a jeho smutný pohled.

Učitel vstoupil a začalo vyučování, které zvolna míjelo; o tužce nikdo ani slova.

Třetí hodinu byly počty. Této vysoké a strašlivé vědě učili jsme se tak, že učitel vyvolal žáka k tabuli, nařídil mu psátí křídou číslice a ostatní hoši musili psátí tytéž číslice do svých sešitův. Učitel stále chodil kolem lavic, nahlížeje brzy sem, brzy tam do sešitů, píší-li všichni a píší-li tak, jak se sluší.

Před hodinou počtů uslyšel jsem v poslední lavici, v níž seděl Štěpán, jakýsi hluk, jakési rozčilené úryvkovité otázky a odpovědi, ale za všeobecného hlučení nemohl jsem rozeznati, oč běží. Přece však cosi mne bodlo, jakýsi neklid pohnul se v mém nitru. Pomyslel jsem: »Nevyjmu tužky, budu psát jako obyčejně perem, ačkoli se mi zošklivilo«.

Přišel učitel. Chvilí odpočinul si u stolu, pak vstal a vyvolal mne k tabuli. Vyšel jsem ulekaně, pln strachu, neboť psaní číslic i písmen bylo mi tvrdým oříškem: všechny tahy pod mou rukou stávaly se křivými, hákovitými, rozlezlými, takže často podobaly se starému plotu, v němž každá tyč míří jiným směrem a příčné latě tíhnou k sobě, nemohouce se snést s tyčemi. Ale co bylo počítí: učitel vyvolal — bylo třeba jíti. Stanul jsem u tabule a vzal do pravé ruky hadr a do levé křídou.

»Třicetpět!« zvolal učitel a pohlédl na mne. — »Ach, ty ničemo, jak držíš křidu? Levou budeš psát, či co?«

Přeměnil jsem nešťastné nářadí moudrosti v obou rukou, potom vzpráhl jsem co možná nejvýše pravou ruku a stěží dosáhl jsem do půli tabule. Úkol — napsati na tabuli 35 — byl velmi obtížný, neboť bylo třeba psáti »nejhroznější« číslice. Včera, pokoušeje se na zarosených oknech psáti číslice, dlouho jsem přemýšlel, jak napsati tuto prokletou trojku, aby byla taková vypouklá a s takovým zoubkem uprostřed. Zeptati se nebylo koho, proto jsem rozhodl psáti trojku od zoubku uprostřed: nakresliti zprvu horní oblouček a potom dolní. Tak jsem se naučil doma a tak jsem také začal chvějící se rukou malovati na tabuli. Ale, jako na neštěstí, ruka se třese, síla, již nebylo na zbyť, jakoby kamsi zmizela, a nechť se pokouším jakkoliv, tiskna křidu k tabuli, proklaté tahy stále jsou takové hubené a tenké, že sotva jsou viditelné. S velkou obtíží napsal jsem trojku.

»Tak co, již?« křičí učitel a obrací se ke mně.

»Ještě ještě ne . . .« odpovídám, zalévaje se studeným potem. Hodlám psáti 5, ovšem že zase podle svého způsobu, totiž z dolního konce.

»Co, co, co?« vzkřikl učitel a přiběhl blíže ke mně. »Jak píšeš, jak?«

Mlčel jsem. Třesoucí se ruka končila tahy na tabuli. Pětka vypadala spíše jako rovný hák než kulaťoučká, dutá 5.

»Ach, ty oslí ucho (obyčejný titul, jímž učitel nazýval žáky) — tak ty nevíš jak se píše 5?«

A nečekaje odpovědi na svou otázku uchopil jednou rukou na stole široké pravítko a druhou moji ruku, z níž vypadla křída a hlučný pleškot rozlehl se třídou. Dlaň nalila se mí krví a stala se jaksi větší a pod kůží jakoby mravenci běhali. Já, jsa zvyklý od malička bití, nezaplakal jsem, jen jsem se zkřivil.

»Tak ty nevíš, jak napsati 5? Neviděl's, jak jsem psal pětku? Podívej se, jak se píše 5 — takhle!« A pan učitel uchopil křidu a s rozmachem napsal obrovskou pětku napřed na tabuli a pak na mé tváři rovněž tak velikou pětku (snad ne tak pravidelnou a výraznou).

»Piš dále,« vzkřikl na mne, »48«.

Vzal jsem křidu a jal se psáti. Učitel chvíli mne sledoval. Čtverka ho upokojila, vrátil se tedy mezi lavice.

»Proč nepíšete?« vykřikl hrozně na hochy, kteří s úsměvem i s bázní zírali na to, co se

dálo u tabule. Výkřikem učitelovým všecky hlavy se sklonily, jako obilí sklání před větrem zralé, plné klasy.

»A ty, starosto, jak jsi napsal 3?« táže se učitel jednoho žáka.

Místo odpovědi, místo vysvětlení — úhoz pravítkem po ruce.

»A co je to nahoře nad pětkou?« ptá se jiného.

»Ukáplo mi pero.«

Opět rána pravítkem.

»A ty, kmoťře, proč nepíšeš?« ptá se třetího.

»Já . . . já . . . prosím pana učitele,« je slyšeti lítostivý hlas Štěpána Leskiva.

»Co?« křičí rozhněvaně učitel.

»Já jsem ztratil tužku.«

V tom okamžiku z mé ruky vypadla křída, aniž bych věděl proč. Opakuji ještě — aniž bych věděl proč — neboť byl jsem jist, že tužka, která klidně odpočívala v mé brašně, není Štěpánova. Rozhodně! Proto uslyšev jeho slova, tak jsem se polekal, má ruka tak se zachvěla, že křída jako úhoř vyklouzla mi z prstův. Štěstí, že uložená číslice byla již napsána — teď bych ji jistě nenapsal.

»Ták?« vykřikl učitel, »ztratil? Počkej jen, já tě naučím!«

Čemu vlastně chtěl učitel naučiti Štěpána — bůh ví. My, školáci, věděli jsme jenom, že učitel před dvěma dny hrozně se pohádal se Štěpánovým tatínkem a patrně hledal záminku, aby se pomstil za otce na chlapci; a kromě toho jsme viděli, že je teď učitel trochu opilý a že Štěpána výprask nemine.

»Ven z lavice!« vzkřikl na Štěpána. Ubohý chlapec věděl dobře, co ho očekává a šoural se pomalu; učitel chopil ho za dlouhé plavé vlasy a vyvedl mezi lavice.

»Stůj zde! A ty,« obrátil se ke mně, »napsal's již?«

»Napsal.«

»Sedni si. A ty jdi k tabuli!«

Při těchto slovech strčil učitel do Štěpána. Lehčeji jsem si oddychl, jednak, že jsem sám seděl v bezpečí, jednak, že jsem si myslil, že Štěpán šťastně vyvázne, jestliže ho učitel poslal k tabuli — neboť jsem věděl, že Štěpán dovede psát. Ale čehosi jsem se bál, slyše, jak rozhněvaně diktoval učitel Štěpánovi číslice, jak se zlobil, když viděl, že Štěpán píše dobře. Bylo mi tak těžko, jakoby mi cosi našeptávalo v duši, že stihne-li Štěpána něco zlého, bude to má vina. Nevím, jakým způsobem napadaly mě

podobné myšlenky, jisto je však, že jsem se chvěl jako osikový list.

Štěpán píše číslice a píše, popsal již celou tabuli, učitel bedlivě ho sleduje, aby ho přistihl při chybě, ale marně.

»Dosti!« křičí »a teď se polož!«

»Ale proč, prosím, pane učiteli?« ozve se Štěpán.

»Co proč? Ty se ještě ptáš? Hned si lehni!«

Cosí sevřelo mi hrdlo, když jsem uslyšel tato slova. Učitel hledá rákosku v poslední lavici a ubohý Štěpán bledý, třesoucí se, stojí u tabule a mne v rukou hadr.

»Ale zač mne pan učitel chce bít?« tázal se plačky ještě jednou Štěpán vida, že učitel se blíží s rákoskou.

»Polož se!« vzkřikl a nečekaje dále, uchopil Štěpána za vlasy, převrátil ho na židli a začal vši silou mrskati rákoskou. Štěpán zakřičel bolestí, ale křik patrně ještě podráždil zpitého učitele.

»Abys věděl po druhé, jak ztrácetí tužky!« křičel udýchaným přerývaným hlasem a rákoska ještě silněji zasvíštěla, zpracovávajíc tělo nebohého Štěpána.

Co se dalo se mnou v této dlouhé, strašně

těžké chvíli? První myšlenkou, jež mi prolétla hlavou, bylo — vstáti a povědět, že jsem všim vinen, že Štěpánovu tužku mám já, že jsem ji našel a nevrátil Štěpánovi. Ale strach před rákoskou, která svištěla v učitelových rukou, násilně tiskl mě k lavici, umrtvil mi jazyk, sevřel hrdlo jakýmsi železnými kleštěmi. Štěpánův křik propíchal srdce, studený pot vyrazil po celém těle, výrazně cítil jsem bolest, ostrou bolest rákosky, cítil jsem ji po celém těle a tak živě, že všechny mé svaly bezděčně se krčily a třásly a v hrdle cosi hlasitě zavzlykalo. Ale všichni tak ztrnuli strachem, že v hrobovém tichu nikdo z celé třídy nezaslechl mého vzlykotu.

Ale svištění rákosky neumlkalo... Ubohý Štěpán již ochraptěl, tvář bolestí zmodrala, prsty křečovitě zabořily se do učitelových kolen, nohy se smršťovaly, ale rákoska hvízdala a každé její zahvívnutí, každý úhoz na hrubou plátěnou košili Štěpánovu rozchvíval a dusil třicet dětských srdíček ve třídě, budil nový výkřik bolestí a zoufalství z prsou nešťastného hochy. Nepamatuji se již — och, a nechci vzpomínati! co se dělo se mnou v těchto strašlivých chvílích, jaké pocity probíhaly mým tělem, jaká bo-

leš pronikala kostmi, jaké myšlenky poletovaly v hlavě. Ach, nikoli — neměl jsem žádných myšlenek! Ještě dnes, po šestnácti letech, vzpomenu-li si na ony chvíle, zdá se mi, že tyto okamžiky na dlouhou dobu mě ohlušily jako rána kamenem do hlavy, a kdyby bylo takových okamžiků více v mém dětství, že by se ze mne stal právě takový tupec, jako z těch nešťastných dětí, tak hojných v obecných školách našeho kraje, ubitých tělesně i duševně, jejichž nervy ztupily od mládí strašné, ošklivé výjevy a jejichž hlavu od šesti let ohlupila učitelská kázeň . . .

Konečně ztichlo svištění rákosky. Učitel pustil Štěpána. Vysílený, zmučený hoch bezvládně klesl k zemi. Učitel, červený jako pivoňka, odhodil rákosku a usedl na židli, s níž se skutálel Štěpán. Chvilí oddychoval, aniž by pronesl slova. V celé třídě bylo ticho, mrtvo, smutno. Bylo jen slyšení sténání a křečovitý vzlykot nebohého Štěpána.

»Ty nevstaneš?« zašeptal učitel, kopaje ho nohou do boku.

Štěpán po chvíli namáhavě se zvedl na nohou a vstal, opíraje se rukou o lavici.

»Marš na místo! Aspoň víš, jak podruhé ztrácet tužky!«

Štěpán usedl. Ve třídě zavládlo zase ticho. Učitel asi vystřízlivěl poněkud a pocítil, že nedobře si počínal. Věděl, že není radno začínati si něco s Leskivem. Toto vědomí ještě mocněji ho dráždilo. Mlčky, s těžkým supěním jal se pobíhati po třídě.

»A, lumpové, lupičové!« křičel; neznámo, zda na nás, děti, či na nepřítomné jasenycké vesničany.

Dlouhou chvíli běhá učitel třídou, supí a bručí cosi pod nos, a pak obrací se k nám a křičí:

»Domů!«

Ale toto obyčejně tak působivé slovo, zvěstující nám aspoň na den osvobození od tíhy školní moudrosti, jakoby dnes bylo řečeno hluchým. Strach a nejistota spoutaly všechny žáky a zbavily je citění. Bylo třeba druhého, hlasitějšího výkřiku učitelova, aby všichni vstali k modlitbě. Když po modlitbě žáci hnuli se v lavicích a začali vycházeti ze školy, událo se to bez obvyklého hluku a křiku; všichni šli zvolna, bázlivě, ohlížejíce se na učitele, jenž stál u stolku, dokud všichni hoši nevyšli. Každý byl jaksi stísněný. Štěpán odcházel s hlubokým

vzlykotem, a když se u dveří ohlédl, učitel pohrozil mu pěstí. Šel jsem téměř poslední, stěží vláčeje za sebou nohy. Báł jsem se a styděl jsem se čehosi tak strašně, že bych se byl rád té chvíle propadl do země. Nevím, snad zločinec po vykonané vraždě cítí takovou tíhu na srdci, jako jsem ji tehdy cítil. Zvláště na Štěpána byl bych nepohlédl za nic na světě. Tak živě představoval jsem si jeho bolest — nikoliv, já trpěl neméně než on — a tu ještě onen prokletý vnitřní hlas, který mi neustále našeptával, že trpěl za mne, že tužka je jeho! Tak nyní již zřetelně cosi mi říkalo, že jsem našel jeho tužku! A co je přirozenějšího v takovém případě, než jítí teď k němu a vrátiti ztracenou věc! Zdá se to přirozené, ale já tehdy, stísněn strachem, lítostí a studem, nebyl jsem s to učiniti to. Nechtěl jsem si snad ponechatí tužku! Ani zdání! Vždyť tížila mou brašnu, páčila z daleka mou ruku — a za nic nemohl bych se jí teď dotknouti, ba ani pohlédnouti na ni! Kéž by tak někdo mocí vyrval mi brašnu a vytřepal z ní všechno i tužku, aby si ji Štěpán mohl vzítí — ach, jak byl bych rád podobnému případu! Ale to se nestalo. — Komu by to také ze spolužáků napadlo! ...

Sotva žáci vyšli ze třídy a zpod učitelského dohledu, obklíčili všichni Štěpána, jenž stále vzlykal a jali se ho vyptávat, jak a kde ztratil tužku, a jaká to byla tužka; někteří spílali učiteli, jiní litovali Štěpána a vybízeli ho, aby si postěžoval otcí.

»Což vím, kde jsem ji ztratil?« vzlykal Štěpán. »Ale co mi teď řekne tatínek! Předevčírem koupil mi ji v městě a já ji ztratil. Och, och!« zaplakal ubožáček, jenž se bál otce více než učitele.

»Ale neplač, hloupý, neboj se,« těšili hoši, ačkoli ani jediný nepřál by si octnoutí se v Štěpánově kůži.

»Nepla-ač!« — odpověděl Štěpán. — »Vždyť mě tatínek zabije pro tužku! Šest krejca-arů prý zaplatil za ni v městě... A povídal mi, jak ji ztratíš, kůže není tvá; slyšíš!... Och, och, och!« ...

Nemohl jsem slyšetí tento rozhovor. Každé Štěpánovo slovo mě bodalo jako ostny. Odběhl jsem rychle domů, bledý a udýchaný.

»O, jistě se's zase bil s chlapci!« zvolala na mne teta, když jsem vešel. — »Přijde tak udýchán jako honicí pes! Ach, ty darebo, ničemo, nezdaró, zase nějaká rvačka!«

Teta byla žena ve věku dvaceti a několika let. Ona byla »velmi dobrá« — ačkoli stěží bylo lze to říci o jejím jazyku, který nerad »jedl chléb darmo«, a jemuž nikdy nechybělo slov.

Pověsil jsem brašnu s knížkami na kolík a mlčky pojídal jsem připravený oběd. Po jídle zasedl jsem si za stůl a vzal knížku, ne abych se učil co jsme měli zadáno na zítřek — kde mi bylo do učení! Seděl jsem nad knížkou jako pařez a stokráte pročítal jsem stále táž slova, nevěda, co čtu a oč běží. Snažil jsem se nemyslet na Štěpána, na učitele, na starého Leskiva, ale jejich tváře úporně zjevovaly se mi v představách, jímaly mě chladem, hryzly a znepokojovaly jako hříšníka vzpomínky na nedávné hříchy. Tak jsem si přál, aby již byl večer, ale večer jako zakletý nepřicházel. Báł jsem se pohlednouti na brašnu, jakoby to nebyla brašna, ale strašné doupě, v němž místo tužky syčel had.

Nebudu vyprávěti, co jsem vytrpěl, než přišel večer. Jaké strašné sny zdály se mi v noci, jak jsem křičel, utíkal, skrýval se, jak za mnou běžely a lítaly ještěrky s ostrou tlamou a s velikým nápisem »Mittel« na hřbetě, jak mě píchalo trní se žlutou lesklou korou a šestíhnan-

nými ostny, ořezanými na konci — nechť toto vše upadne v zapomenutí. Stačí, když jsem ráno vstal, byl jsem jako umučen a zbit a teta ještě mě vyplísnila, že jsem se celou noc zmítal a vřeštěl a nedal jí spáti.

Než jsem odešel do školy, vrátil se ze vsi strýc a svléknuv s rukou hrubé soukenné rukavice, jal se vyprávěti různé vesnické novinky.

»A proč tak včera zbil učitel Leskiva?« ptá se mě strýc náhle. Tato otázka neobyčejně mě zalekla, jako by mě někdo polil vědrem vody.

»Ale . . . ale . . . povídá . . ., že kdesi . . ., ztra . . . ztra . . .«

»Což neumíš mluvit?« zvolala teta. — »Nu, co se tam stalo se Štěpánem?«

»Ale spráskal ho včera učitel za jakousi tužku, že sotva dolezl domů!«

»Za jakou tužku?«

»Ale, otec mu koupil v pondělí tužku a Štěpán ji včera ztratil. Učitel byl opilý a zbil ho cha bez vší viny. Víte, sotva dovlékl se domů ubohý chlapec. A když to řekl doma, tu starý medvěd rozzuřil se a vrhl se na dítě! Za vlasy, pod nohy

a botami . . . Pane bože! . . . Stará pláče a křičí, chlapec v bezvědomí, sotva ho vodou vzkřísili . . . Teď prý leží a pohnout se nemůže! Proč tak dítě trestat! . . .«

Strýček nedomluvil, když jsem se hlasitě rozplakal a přerušil jeho vypravování.

»Co je ti?« tázal se udiveně strýc.

»Co se's zbláznil, chlapče?« vzkřikla teta.

»Já . . . já . . . já . . .« zašeptal jsem plačky, ale vzlykot nedal mi dokončiti.

»Nu, co, co, pověz!« pravil laskavě strýc.

»Já . . . já . . . našel . . . tužku Štěpánovu . . .«

»Nalezl? Kde? Kdy?«

»Včera, před školou, na sněhu,« zašeptal jsem směleji.

»Nu a proč jsi ji nevrátil Štěpánovi?«

»Nevěděl jsem, že je jeho a on se neptal.«

»A pak, po škole?«

»Já . . . já . . . já jsem se bál.«

»Bál? Jakého čerta se's bál?« tázala se teta, ale já jsem neodpověděl na její otázku.

»Nu, a kde máš tužku?«

»V brašně.«

Strýc nahlédl do torby a vyňal nešťastnou tužku. Neodvážil jsem se na ni pohlédnouti.

»Nu podívejte se, dobří lidé, za takovouhle hloupost dív že chlapce nezabili! Ať se propadnou, zuřivci!«

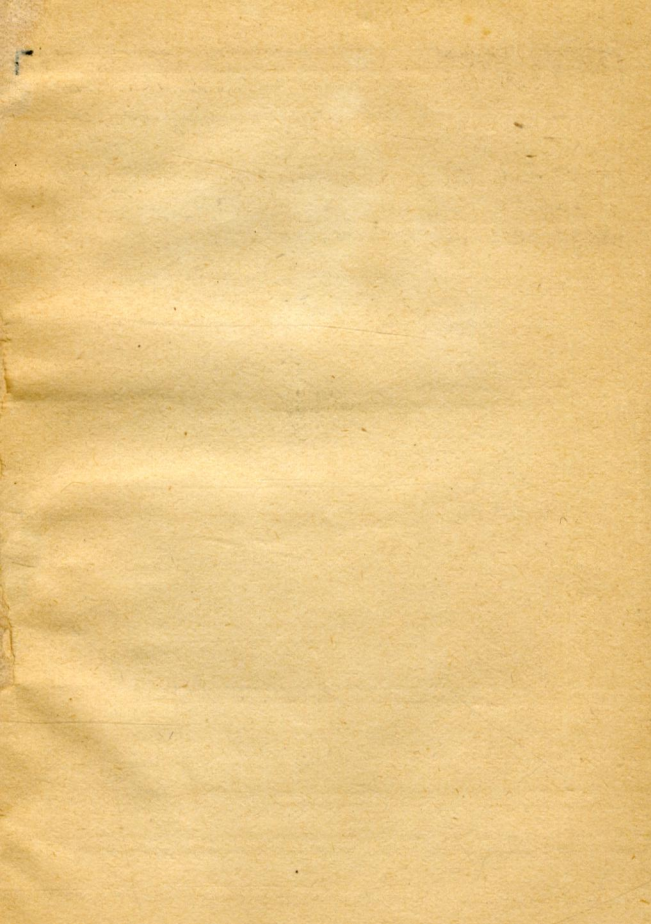
Strýc odplil a vyšel, vzav s sebou tužku. Teta vypudila mne do školy. Cestou jsem ještě vzlykal a slzy splývaly mi po tváři, ačkoli na duši bylo daleko lehčeji.

Celý týden nepřicházel Štěpán do školy; byl nemocen. A příští týden onemocněl náhle také učitel; strýc poznamenal, že starý Leskiv jistě ho musil řádně »vyplatiti«. Bylo-li tomu opravdu tak — nevím určitě. Stačí, že nespatriil jsem pak Štěpána celé dva týdny. Ach, jak jsem se bál uzříti Štěpána! Jak často jsem vídal v neklidných snech jeho dobrou, tichou tvář, zmodralou bitím, zmučenou a lítostivou; s jakou těžkou výčitkou zíraly na mne jeho sivé dobrodušné oči! Ale když jsem se s ním setkal, když uslyšel jsem jeho hlas, všecka muka, všecek neklid prožitých dní jakoby rázem zmizel z duše — ale jen na okamžik. Štěpán byl již zdravý a

veselý jako dříve, promluvil na mne dobrodušně jakoby se nic nepříhodilo a o tužce — ani zmínky. Či nevěděl, že jsem měl jeho tužku u sebe a že jsem byl příčinou jeho bolesti? Nevím. Avšak nikdy nezmínili jsme se o tužce.

R. 1879.

н. 34.302

ф

IV

P-88

